ÑAPA
Weekendbijlage
van dagblad Amigoe
zaterdag 12 maart 2016

‘Conciërge van het Jaar en ontmoeting Van Gaal, beter dan winnen loterij’

Pagina 8 & 9

Inhoud

Voorpagina 1

Inhoud 2

Uitgelicht 3

Afscheid van Huize Rose Pelletier 4 & 5

Literatuur 6 & 7

Haagse conciërge van het jaar 8 & 9

Work&Travel met Elton 10

Eten & drinken 11

Maleisië 12 & 13

Recht 14

Puzzels 15

CuraMix 16

Foto van de week.

Deze fraaie uitsnede van een close-up van een cactus werd ons opgestuurd door Renée Cazemier met het bijschrift: 'snoepje van de bolcactus'.

Heeft u een mooie foto? Stuur hem dan naar napa@amigoe.com.

Colofon

BLADMANAGER Linda van Eekeres
email: napa@amigoe.com
telefoon: 7672000

CORRECTIE Ari Manse

VORMGEVING Wendela Ataliede, Oscar Vanegas

Voorpaginafoto: Randy Rosa

Aan deze Ñapa werkten mee:

Marius Bremmer, Monique Casimiri, Brede Kristensen, Judice Ledeboer, William ten Veen, May Voges, Miriam de Windt, Ken Wong, Nelly Rosa, Randy Rosa, Elton Sint Jago, Edsel Sambo, Otti Thomas, Marcel Truyens

Thuis.

Livestream

Monique Casimiri

Tijdens de Despedia di Momo stonden wij ergens langs de kant op Buena Vista. Vrienden hadden het zo geregeld dat we op een publieke stand konden staan. Tegen betaling. De verzorging was meer dan goed te noemen. Best wel schone toiletten, drinken zoveel we wilden, alcoholbonnen, snacks en eetbonnen. Goede ambiente, een tribune waar we gebruik van konden maken, maar ook genoeg plek om te dansen en te staan. En vermaak. Een gemiddeld vakantiepark in Nederland zou het een animatieteam hebben genoemd. Daar wordt dat ingezet voor de kinderen. Dat wil zeggen dat de kinderen van 's morgens vroeg tot in de avond vermaakt worden. Met spelletjes, speurtochten en eetfestijnen, zodat de ouders kunnen uitrusten. Het wordt dus eigenlijk meer ingezet voor de ouders. Hier was het voor iedereen die ernaar wilde luisteren. Een schone dame, met ontzettend veel plezier praatte de tijd vol tot de Gran Marcha langs zou komen. Ook hier werden er spelletjes gedaan. Tot drie keer toe. De tribunes waren verdeeld in drie vakken en die vakken streden tegen elkaar. En vermaak was het inderdaad. Het lef om mee te doen had ik niet, hoewel, toen ik de opdrachten zag had ik het achteraf wel aangedurfd. Maar je wist van tevoren niet wat er zou komen en het werd opgenomen, althans dat dachten we, dus meedoen was in ieder geval voor mij een brug te ver. Wat de eerste opdracht was weet ik niet meer, de tweede had in ieder geval te maken met de tumba dansen. Kijk, daar ligt niet mijn talent, dus bij die opdracht was ik blij dat ik niet vooraan ben gaan staan. De derde had wel gekund, er moest van alles uitgebeeld worden, en dat kan ik dan weer wel. We hebben vanaf de zijlijn ons vak kunnen helpen aan drie prijzen. Zo moet de gemiddelde mens zich voelen in de vele televisiespelshows die Nederland rijk is. Er is maar één kandidaat die kans maakt op heel veel prijzen, maar de tribunes mogen helpen. Nadat de schone dame klaar was met haar show trok langzaam de stoet aan ons voorbij. We zagen regelmatig de camera's voorbij zoemen en in onze beleving bleven we elke keer keurig uit beeld. We stonden blijkbaar op een cruciaal punt waar opnames gemaakt werden. De groepen deden nog iets harder hun best om dansend, zonder drank in de handen, vrolijk voorbij te komen. De pers liep er tussendoor en flitste mooie plaatjes. De filmende cameraman heeft ons één keer doelgericht gefilmd en dat was toen de Kabrieten langskwamen. Nu weet ik heel goed dat ik op die avond nog geen kleurtje op mijn lijf had, maar ik schrok van zijn aanname dat wij een paar Nederlandse dames waren die carnaval kwamen vieren op het eiland. Integendeel, we waren allen Antilliaan, te wit, dat geef ik meteen toe, maar niet te roestig in de benen als ik mijn zus zag dansen. Het is enkel voor internet, dachten wij nog en vrolijk vervolgden wij onze avond. De alcohol vloeide niet eens heel rijkelijk en toch hadden we een soort van kater de volgende dag toen we hoorden dat het geen internet livestream was, maar een directe live verbinding met TeleCuraçao, waarbij een soort groothoeklens was gebruikt en iedereen de hele avond zeer duidelijk in beeld is geweest.

Uitgelicht.

WE Curaçao

WE Curaçao, zo heet Stichting Vrouwennetwerk vanaf nu. De stichting is er voor de ambitieuze en gedreven werkende vrouwen. In restaurant Ginger in Pietermaai werd op Internationale Vrouwendag op 8 maart ook het nieuwe bestuur gepresenteerd.

Foto's: **Edsel Sambo**

Van internaatmeisje tot trotse

Als internaatmeisjes weet Shirley Gunsam hoe belangrijk het is dat mensen in je geloven, achter je staan en je tot steun zijn. Toen zij zelf als directrice de scepter zwaaide in hetzelfde internaat waar ze als jongvolwassene in verbleef, heeft ze ervoor gezorgd dat de meisjes inzagen hoe mooi en waardevol ze zijn ongeacht hun levensomstandigheden. Nu ze met pensioen is blikt ze terug op 25 jaar internaatleven.

Tekst: **Nelly Rosa**

Huize Rose Pelletier, dat achter de kerk van Sta. Rosa ligt, is een internaat dat onderdak biedt aan jongeren tussen de veertien en achttien jaar die om diverse redenen verstoord worden in hun ontwikkeling en niet in hun gezinsomgeving kunnen blijven wonen. Tijdens hun verblijf in het internaat krijgen de jongeren hulp bij hun problemen en worden ze klaargestoomd om te re-integreren in de maatschappij.
Vanaf de opening van het gebouw in 1963 tot en met 1965 verbleven er uitsluitend werkende meisjes in Huize Rose Pelletier. In 1966 werd het eerste studerende meisjes geplaatst door Dienst Sociale Zaken. Met het verstrijken der jaren werden er steeds meer studerende meisjes geplaatst en het aantal werkende meisjes nam steeds af. Sinds 1986 bestaat de groep bewoners van het internaat hoofdzakelijk uit studerende meisjes.
In 1993 verhuisde Huize Rose Pelletier naar Sta. Rosa. De sociale en morele achteruitgang van de buurt werkte helemaal niet positief op de meisjes. Chollers in de buurt deden vervelend, keken door het raam en maakten de kinderen en de leidsters bang. Het was veiliger om naar het gebouw dat door de Zusters van Schijndel was geschonken te verhuizen. De teller staat nu op 839 meisjes die ooit Huize Rose Pelletier hun thuis noemden.

Shirley Gunsam is nu met pensioen.

Nummer 286

Shirley Gunsam was het 286e meisje dat in Huize Rose Pelletier werd opgevangen. Ze werd uit huis geplaatst nadat haar oudste zus de moederrol op zich moest nemen vanwege het lange ziektebed van hun moeder.Thuis werden de teugels te strak aangehaald, waardoor de jonge Shirley in opstand kwam. Na enkeleaanvaringen met haar zus klopte ze aan bij de directrice van haar school die op haar beurt de Sociale Dienst inschakelde.Ze werd toen voor twee maanden in Huize Rose Pelletier geplaatst.
"Ik zat van 4 april tot 4 juni 1975in het internaat. Het was kort, maar intensief. Het internaat was toen een opvanghuis voor werkende meisjes. We werden intensief begeleid om weer terug te kunnen keren naar huis", vertelt Shirley."Huize Rose Pelletier heeft een grote verandering in mijn leven teweeggebracht. Het heeft me een beter persoon gemaakt. Er was een goede opvang. Er werd in je geloofd. Ze geloofden in je potentieel en in wie je bent. Er werd niet naar je afkomst gekeken. Dat is erg belangrijk. Ik zei toen tegen mezelf dat als ik eruit zou zijn en ik ertoe staat was, ik iets terug wilde doen voor de kinderen die door hetzelfde zijn gegaan als ik. Ik vond dat ik iets terug moest geven, omdat ik er zelf veel aan heb gehad."

Na die twee maanden in het internaat kon Shirley bij haar stageplek intrekken. "Ik liep voor mijn opleiding kinderverzorgster stage bij Huize St. Jozef. De directrice daar vond dat ik veel potentieel had. Ze wilde mij helpen. Ik kon daar op het terrein wonen. In die tijd was er een leidsterkamer waar je kon inwonen. Eens per maand ging ik naar huis. Ik denk dat ik het uiteindelijk heb gered doordat ik doelen stel. Ik ben erg gefocust op wat ik wil bereiken. Dat is de reden dat het goed is afgelopen. Op het werk blonk ik uit. Ik hield van het werk."

Loopbaan

Ze werkte vijf jaar bij Huize St. Jozef. Ze ontmoette haar man en trouwde. Toen ze zwanger raakte besloot ze om thuis te blijven en voor het kind te zorgen. Ze kreeg daarna nog een dochter. Toen de jongste op haar zeventiende het nest verliet, kreeg ze weer de aandrang om betaald werk te verrichten. Ze begon met invalwerk bij Huize St. Jozef. Een toevallige ontmoeting leidde vervolgens tot een vaste baan als leidster bij Huize Rose Pelletier.
Een paar jaar later volgde een promotie tot hoofdleidster en tot slot tot directrice. Als hoofd van de instelling introduceerde ze maandelijkse workshops.Daarvoor organiseerde ze uitwisselingprogramma's naar Suriname en Aruba. "Toen ik in 2000 begon was de eerste activiteit die ik organiseerde de Cinderella Party. Het feest dat op een 'sweetsixteen' leek was bedoeld om het zelfvertrouwen van de meiden te vergroten. Iedereen mocht een vriend uitnodigen. Het galafeest werd boven in het Van der Valk Hotel gehouden. Er werd gedanst en gegeten. Zoiets maken ze niet vaak mee in hun leven", zegt Shirley.

'Water voor een woestijnplantje'

Als puber was Shirley een zeer ingekeerd meisje, vertelt Lydia Marchena, die vroeger Shirley's sociaal werkster was. "Ze was heel stil en keek mensen altijd strak en doordringend aan. Als hulpverlener samen met haar schooldirectrice en de directrice van Huize Rose Pelletier en later van Huize St.Jozef hebben we constant geprobeerd haar liefde, affectie en vertrouwen te geven. Het was alsof een woestijnplantje water kreeg. Ze bloeide en nam alles op."
Cruciaal was volgens Marchena dat ze haar niet alleen aandacht, liefde en vertrouwen gaven, maar ook het besef om geen bitterheid te koesteren ten aanzien van haar familie. "Shirley vertoonde een enorme wilskracht en innerlijke kracht, die ze tot de dag van vandaag tot uiting brengt. Iedereen die Shirley kent, weet dat ze een zeer positief mens is, behulpzaam en zeer begaan met het lot van jongeren die in moeilijke sociale omstandigheden verkeren. Ze weet precies waarom het gaat, ze kent hun pijn, ze heeft het zelf meegemaakt.Haar positivisme is, ondanks alle nare ervaringen, bewonderenswaardig. Het is haar gelukt om een gezin te stichten met haar man, die haar altijd heeft bijgestaan, doordat ze haar aandeel hierin leverde, ondanks haar carrière. Ze wist daarnaast twee prachtige dochters groot te brengen. En daar bovenop een grote bijdrage te leveren aan onze gemeenschap met de profilering van een zeer begane leidster en hoofdleidster en later als directrice van Huize Rose Pelletier."

directrice van Huize Rose Pelletier

Een tweede thuis
Dat de meiden zich in het internaat thuis voelen vond ze echter het belangrijkste. Daarvoor herintroduceerde ze bij het vijftigjarig bestaan van Huize Rose Pelletier in 2013 de HOME-methodiek. HOME staat voor Handleiding Opvoedkundige Methodiek voor Internaten. "Het is de beste methode voor internaten om mee te werken", zegt Shirley. "Uitgangspunt van deze methode is om de jongeren actief te betrekken in de begeleiding die ze krijgen. Positieve stimulans, een prettige behandeling en versterking van de eigenwaarde van de meisjes staan daarbij centraal. Met deze methodiek zijn de kinderen vrijer in hun doen en laten."

De laatste jaren is het werk moeilijker geworden. Het aantal kinderen in het tehuis is meer dan verdubbeld. "Normaal vangen we twaalf meisjes op, maar dat is nu gegroeid tot dertig. De thuissituaties van de kinderen zijn gecompliceerder. We krijgen kinderen binnen die niet met mes en vork kunnen eten."

Ganzenvlucht
Om alle neuzen in het team dezelfde richting op te krijgen past het personeel van Huize Rose Pelletier de 'lessen van een ganzenvlucht'toe. "Een ganzenvlucht is een metafoor voor teamwork. In formatie vliegt een wilde gans gemiddeld 71 procent verder dan alleen. Daaruit kun je leren dat mensen met hetzelfde doel dat eerder bereiken als ze samenwerken. De grootste uitdaging in dit werk is om iedereen mee te krijgen."De lessen hebben goed uitgepakt. Vorige maand werd Huize Rose Pelletier tot beste huis van Fundashon Guia, Eduká i Forma (GEF) uitgeroepen. Onder GEF vallen ook de tehuizen Kas Broeder Pius en Huize St. Jozef. Voor hun uitstekende teamwork won het personeel van Huize Rose Pelletier een weekendtrip naar Bonaire. Het bestuur introduceert de methode dit jaar ook in de andere twee tehuizen.

Sterk
"De meeste cliënten redden het wel als ze eenmaal uit het internaat zijn. De kinderen komen met veel bagage binnen, maar het werk werpt zijn vruchten af. Ik heb oud-cliënten die nu dokter zijn of als ambtenaar werken. Ik ken ook de trieste gevallen van oud-cliënten die nog regelmatig bij ons aankloppen voor eten of kleding voor hun kinderen. Je moet stabiel en geestelijk sterk zijn als je dit werk wilt doen. Als je niet sterk in je schoenen staat, verlies je jezelf in de problemen van de kinderen. Je neemt je werk dan mee naar huis. Het houdt je 's nachts wakker en 's ochtends ben je op het werk er weer mee bezig."

Op 1 januari van dit jaar ging Shirley met vervroegd pensioen. "Het moment om een stapje terug te doen was aangebroken. Het werk loopt nu gesmeerd. De leiders beschikken over voldoende capaciteit. Het team is stabiel. Bovendien wilde ik niet op mijn 65e met pensioen. Mijn echtgenoot ging drie jaar geleden met pensioen. Het leven is kort. We gaan nu samen van het leven genieten. Wel sta ik open om te helpen waar kan", zegt Shirley die terugkijkt op een mooi afscheid van haar collega's. "Ik mocht voor mijn afscheid de collega's uitnodigen waarmee ik mijn carrière ben begonnen. Het was een cadeau om al die mensen weer te ontmoeten.Ik ben vooral dankbaar voor vier personen die mij in mijn jeugd hebben geholpen en tot op de dag van vandaag een inspiratie en steun voor mij zijn. Juffrouw Petronia en Lydia Marchena, mijn sociaal werkster die in mij geloofde en mijn potentieel en oprechtheid zag. Zuster Ardina, oprichtster en oud-directrice van Huize Rose Pelletier en zuster Odiliana Kunath die mij beiden met open armen ontvingen en mij met hulp hebben bijgestaan. Zij hebben mij allen getoond hoe mooi het leven kan zijn. Nu dat ik ook echt van het leven geniet, kan ik zeggen dat zij mijn rolmodellen zijn."

Wie was Rose Pelletier?
Rose Virginie Pelletier werd op 31 juli 1796 op het Franse eilandje Noirmoutier geboren. In 1814 trad ze toe tot een klooster. Haar kloosternaam was Soeur Marie de Sainte Euphrasie. Op haar 29e werd ze tot overste gekozen. De soeurs zorgden voor meisjes die weer in de wereld terug moesten keren. Pelletier zette zich volledig in voor dit werk. In de stad Angers stichtte ze een tehuis voor meisjes in nood. In 1838 kwam ze met de klasse der 'préservées' voor meisjes die uit voorzorg uit hun leefomgeving worden gehaald. Ze overleed op 25 april 1868. Op 30 april 1933 werd ze zalig verklaard. Op 2 mei 1940 werd ze door paus Pius XII heilig verklaard.

Dada en het

Ter ere van de honderdste geboortedag van het dadaïsme verschijnt vandaag in de Ñapa een tweede artikel over de lotgevallen van het dadaïsme, ditmaal in het Nederlandse taalgebied.

Tekst: **Brede Kristensen** Foto: **Shutterstock**

"En dada doet opzettelijk alles wat het kunstminnende publiek verafschuwt: schijnwoorden, scheldwoorden, mank lopende zinnen, onzinnen, reclameleusjes, deuntjes, vloekende kleuren en dames met snorren... we halen taal en beeld netjes door het slijk", aldus Tristan Tzara ergens in het Zürich van 1916, kort na de geboorte van dada.

Waarom en waartoe? De wereld staat in brand, soldaten en burgers sterven bij bosjes. Brave burgers stonden erbij en keken ernaar toen het allemaal uit de hand dreigde te lopen en deden niets om de wereldbrand te voorkomen.
"Kunstkenners: iets, maar niet genoeg, vertegenwoordigend de massa, beperkte geesten, sudderend in applaus." (in woorden ontleend aan Cola Debrot). De dadaïsten van het eerste uur besloten niet alleen de maatschappij op ludieke wijze wakker te schudden maar ook kunst en literatuur. Dada was als een mokerslag. Er was iets aan de hand met de maatschappij, met de mens, met de door techniek bewerkte werkelijkheid. Dada was antikunst, antitechniek, antiburgerdom, antinationalisme, antiliteratuur, oftewel kritiek van de technologische geest, die er prat op ging iets perfects te creëren. Iets... dada stelde daartegenover de realiteit van het niets, van de keizer zonder kleren.
Zoals alle aandachttrekkende bewegingen, trok ook het dadaïsme vogels van velerlei pluimage aan, die met soms eenzijdig dadaïstische denkbeelden aan de haal gingen. Zo kreeg het dadaïsme drie staarten. De eerste staart noemen we 'onwerkelijke werkelijkheid', de tweede 'verscheurde werkelijkheid' en de derde staart 'nieuwe werkelijkheid'. In het Nederlandse taalgebied, tot en met het Caribisch gebied, laten de drie staarten van zich horen. Hoe?
Eerste staart, de onwerkelijke werkelijkheid. Andre Breton bemerkte dat dada ons gevoelig maakt voor de verborgen, onderbewuste krachten achter de zichtbare werkelijkheid. Niets is wat het schijnbaar is. Rond de figuur van Breton ontstonden de bewegingen van het surrealisme en het magisch-realisme. In België trok de magisch-realistische kunst van Rene Magritte veel aandacht. In Nederland die van Carel Willink. Wie kent ze niet, de stadsbeelden met de onheilspellende wolken en het spookachtige licht? Soms ook de stedelijke samenleving in puin.
Op het gebied van literatuur gebeurde er vooral veel in België. Johan Daisne schreef 'De trap van steen en wolken', de eerste magisch-realistische roman in het Nederlandse taalgebied. Jos Vandeloo trok aandacht met 'Het gevaar'. Achter de façade van onze ogenschijnlijk rustige wereld, huizen de helse krachten van de moderne nucleaire techniek, waaraan geen ontsnapping mogelijk is. Een beklemmende roman. De geest van dada waarde rond in het magisch realisme, dat overigens al een vroeg begin had in het werk van de Russische Nikolai Gogol en de Engelse R.L. Stevenson.
'Onwerkelijk werkelijkheidsgevoel' is niet langer een individuele ervaring, maar een collectieve ervaring van de 20e eeuwse werkelijkheid, die tussen de gewelddadigheden door gewoon te mooi is om waar te zijn. Dat voelen we en wie het niet voelt heeft dada-medicatie nodig. Cola Debrot, bevriend met Carel Willink en Pyke Koch, bracht het vreemde collectieve levensgevoel direct na de rampzalige oorlog zo onder woorden: "Na een periode van vreugdedansen met portefeuilles vol nieuwe plannen onder de arm, zou er een volgen van diepe ontgoocheling, die in niets zou verschillen van de jaren van wanhoop en veetwijfeling die aan de oorlog waren voorafgegaan."
Zijn grote roman 'Bewolkt bestaan' werd door Bordewijk als surrealistisch gekenmerkt. Ik zou eerder zeggen: een roman met magisch-realistische inslag, à la Willink (een schilderij van Magritte prijkt op de omslag van de tweede druk). Lees hoe scherp realistisch het stadsmilieu is geschilderd waarin de personages rondwaren. Straten, huizen, buurten worden exact aangeduid en soms tot in details beschreven, tot er opeens iets vreemds gebeurt. Anton Bernouille op het eiland aangekomen en op weg naar het huis dat hij zou kopen: "Daar beneden, op een lagere heuvel, voer het landhuis Miraflores door de ruimte, in de richting tegengesteld aan die der wolken. Het landhuis voer door een zee van dorre heuvels met stenen klompen aan hun steile kanten."
Alsof we ons in een onheilspellende droom bevinden. Precies, het bestaan is bewolkt, de samenleving dreigt uiteen te vallen, maar 'we moeten de dingen onder ogen willen zien' (zo bekent hij tegenover Ronald Severing). Maar hoe onwerkelijk kan de werkelijkheid niet zijn. In 1969, staande als gouverneur in Fort Amsterdam, dichtte hij:

Vroeger bastion, werd het een luxe tuin
Met tegels en grijs zandsteen en arduin
De troepiaal zingt van haar lief en leed.
Het uitzicht is nog steeds een stad in puin

Tweede staart: verscheurde werkelijkheid. Onze behoefte aan ordening is onuitroeibaar. Daarachter de behoefte aan controle. De vrije dialoog valt ons zwaar, altijd maar te moeten meedenken, nadenken en omdenken. Controle door ordening is wel zo eenvoudig. Zet de ander naar je hand. "Doe wat ik zeg." En de kunst helpt wel een handje mee, zo verzuchtte Tristan Tzara. Geniet ervan en geniet ook lekker van de spanning die niets anders voorstelt dan ontspanning. De dadaïsten maakten korte metten met zoethoudende kunst en stelden de werkelijkheid voor als verscheurd. Althans zo ervoeren zij de werkelijkheid. Kijk naar de portretten van Hanna Höch of John Heartfield, of de collages van Kurt Schwitters die in de Nederlandse kunstwereld voor opschudding zorgden. De Nederlandse Theo van Doesburg, beeldend kunstenaar en gangmaker van De Stijl, was nauw betrokken bij de beweging van dada. Hij dichtte als I.K. Bonset. X-Beelden bijvoorbeeld:

'k word doordrongen van de kamer, waar de tram doorglijdt
Ik heb een pet op
Orgelklanken – van buitendoormijheen
Vallen achter mij kapot
Kleine scherven
BLIK,BLIK,BLIK
En glas
Kleine zwarte fietsers...

Door zijn en Schwitters' toedoen ontstond een bloeiende dada-beweging in Nederland. Nee, ik zie een belangrijke figuur over het hoofd, de Italiaanse dadaïst en schrijver-schilder Aldo Camini. Hij stierf jong en het was Van Doesburg die een manuscript van hem vond dat in het Nederlands verschenen als 'Caminoscopie – 'n antiphilosofische levensbeschouwing zonder draad of systeem'. Nou ja, al spoedig bleek dat die hele caminoscopie een bedenksel van Theo zelf was en dat hij zich verschool achter het pseudoniem Aldo Camini. Dat had een reden.

Nederlandse taalgebied

Diep in zijn hart flirtte Van Doesburg met het Italiaanse futurisme dat de techniek als geweldig ordeningsprincipe verheerlijkte. Knap anti-dadaïstisch dus. Welnu, die onmogelijke combinatie liet hij Camino verwoorden: dadaïsme in combinatie met futurisme/constructivisme. Heremetijd. Maar Van Doesburg was een gangmaker. Hij deed vlijtig mee aan de organisatie van een groot internationaal dadaïstisch congres in Weimar, Duitsland, 1922.

Tijdens het congres werden de 'puristische' dadaïsten verrast door allerlei constructivistische denkbeelden die ze verfoeiden. Van Doesburg, met zijn sterke persoonlijkheid, wierp zich op als de grote verzoener. Dat alles viel bij Tzara in de slechtst mogelijke aarde. En zo besloot Tzara stante pede het einde van het dadaïsme af te kondigen.
Liet deze tweede dadaïstische staart zich sindsdien in het Nederlandse taalgebied nog roeren? Weinig dunkt me. Het constructivisme en de nieuwe zakelijkheid wonnen aan invloed, vooral in het praktisch ingestelde, voor filosofie zo ongevoelige Nederland. Grote uitzondering die deze gang van zaken bevestigde was de verschijning van 'Het Stenen Bruidsbed' van Harry Mulisch. Maar de totaal verscheurde werkelijkheid van het absurdistische bruidbed van Mulisch werd natuurlijk volledig op het conto van de Tweede Wereldoorlog geschreven. Vandaag bouwen we aan een geoliede verzorgingsstaat. Constructivisme in optima forma.

Toch is de staart nog in beweging. In Suriname bijvoorbeeld, met ondubbelzinnig dadaïstische kunst van Kurt Nahar, die verscheurdheid uitdrukt. In 2014 kwam Hans Vaders op Curaçao met de dichtbundel 'Kate Moss in Mahaai' verrassend op de proppen. Over deze bundel is al heel wat gezegd en geschreven. Achter de mooie wereld van Mahaai en topmodellen gaat een verscheurde werkelijkheid schuil, waarin de mens vergeefs naar een zinvol en geordend bestaan zoekt. Dat maken Vaders' gedichten goed duidelijk. Zoals in 'De techniek van de zoeker':

....Uit de broze avondhemel valt
Een grote, overbelichte filmrol
Agfa Kodak, de beruchte Peeping Tom
Looft de spelende wijsvinger aan de knop
Looft de zoeker naar de stilstaande
De eeuwig vastgelegde tijd

Kort daarna verscheen 'De Vodkadrinker', met een opschrift van Arthur Rimbaud, de dadaïst van de verscheurde werkelijkheid avant la lettre. Al biedt Vaders geen perspectief, we mogen dit geschrift gerust als dadaïstische mokerslag bestempelen. Verpletterend.

Derde staart: de nieuwe werkelijkheid. Het zal de lezer vreemd in de oren klinken, maar dada was toch meer dan een protest en bewustmaking van gevaar en verval. De dichter en beeldend kunstenaar Hans Arp die van meet af betrokken was bij dada, zei: "We zochten naar kunst gebaseerd op essenties, om de gekte van deze tijd te helen, om een nieuwe orde te creëren." In een later artikel zal aandacht worden besteed aan Hans Arp. Vraag is nu wat er van deze derde dada-staart in het Nederlandse taalgebied was of is te merken.
Denkend aan dada en Holland, denkend aan de derde staart, denken we natuurlijk aan Lucebert. Ook hij was dichter en beeldend kunstenaar ineen. Het was architect Mart Stam die hem ooit de ogen voor dada opende. Lucebert besefte meteen dat er een sterke verwantschap bestond. Een greep uit de kenschets van Ilja Pfeijffer, diep onder de indruk van Lucebert: "Op bruuske wijze breken met alles wat voor waardevol doorgaat... breken met de bloedeloze verzen (van traditiegebonden Nederlandse poëzie)... zelfs de taal is niet meer heilig... woord voor woord zal de lezer worden gefrappeerd en geschokt... kernsplitsing van het vers en de onvoorspelbare energie die daarbij vrijkomt... Lucebert is een profeet die overdonderend balkt en orakelt, die met bloedende stem een boodschap verkondigt... vol urgentie." En dan die inmiddels eeuwige woorden van Lucebert: "Alles van waarde is weerloos." Alleen de poëzie opent de ogen ervoor. Trouwens, hij meende ook dat 'lyriek de moeder der politiek is', van de actie die iets om het lijf heeft. De rest bestaat uit keizerlijke kleren. Als iemand in de geest van dada de ogen opent voor de nieuwe werkelijkheid die we amper nog voor mogelijk houden, dan zou ik 'Lucebert!' roepen. En thans in zijn voetspoor Ilja Pfeijffer. Maar over hem werd kortgeleden al in de Ñapa geschreven.
Ik sluit af met een verstandige opmerking van Johan Daisne. Met het klimmen der jaren is hij gaan onderscheiden tussen het romantisch magisch-realisme dat expliciet de aandacht richt op het vreemde in de werkelijkheid en het klassiek magisch-realisme dat het vreemde overal als mysterie ontwaart, als iets dat door alles heen schemert, niet als vuurwerk, maar als stille heenwijzing. "Het verhevigt en verheft ons levensgevoel tot iets... bovenzinnelijks." Dan voegt hij eraan toe: "Ziedaar de bepaling van alle kunst, van alle... magie." Lichtende dialoog tussen kunst en publiek, werkelijkheid en universaliteit, schrijft hij aan het eind van zijn essay over 'magisch realisme'. Maar het is duidelijk dat er van een 'lichtende dialoog' niets terechtkomt indien we het oude de rug niet durven toekeren. Het beeld van de vrouw van Lot die, terugkijkend in een zoutpilaar veranderde, komt boven. Precies wat Tristan Tzara bedoelde met dada. En wat Lucebert verbluffend praktiseerde.

Johan Daisne, Wat is magisch-realisme, Een kort essay over letterkunde en magie, Gent, 1958
J.J. Oversteegen, In het schuim van grauwe wolken, Het leven van Cola Debrot tot 1948, Amsterdam, 1994
Ilja Pfeijffer, Taal om op te kauwen, in Lucebert er is alles in de wereld, Amsterdam, 2009
K. Schippers, Holland dada, Amsterdam, 1974

Letra

Austin Reed

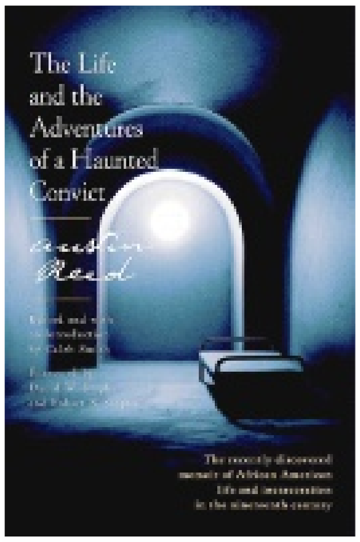

Zoals iedereen weet heeft het beleid van de regering onder Bill Clinton om regelmatige overtreders op te sluiten als gevolg een 'mass incarceration' van vooral zwarte Amerikaanse jonge mannen gehad. De VS hebben inmiddels de grootste gevangenispopulatie per hoofd van de bevolking ter wereld. Clinton gaf onlangs toe dat hij een beleidsparadox teweeg heeft gebracht. In plaats van de jonge mannen voor een dwaalspoor te behoeden, werd het dwaalspoor extra spannend en avontuurlijk in hun ogen. Nu verblijft 1 op de 35 zwarte Amerikaanse mannen in de gevangenis. Helaas worden slechts weinigen na hun straf op een beter spoor geplaatst.
Kortgeleden verschenen twee gevangenisdagboeken, uit de 19e en 21e eeuw. 'The Life and the Adventures of a Haunted Convict' is van Austin Reed, die in 1820 als een vrije zwarte man werd geboren. Zijn vader stierf toen hij acht was, waarna hij voor inkomen moest zorgen. Als contractarbeider kwam hij bij een blanke bullebak van een boer te werken, die hem dagelijks afranselde. Zijn frustraties niet langer de baas, sloeg hij terug, liep weg, ging tekeer en werd opgesloten. Bij toeval werden enkele jaren geleden zijn triest stemmende maar spannend geschreven memoires gevonden, een mengelmoes van herinneringen aan zijn relatief mooie kindertijd, zijn frustraties als contractarbeider, zijn dwaalspoorervaringen, zijn schurkenstreken en zijn leven in een helse gevangenis, waar 'waterboarding' deel uitmaakte van het dagelijkse menu. Het schrijven van zijn memoires had een helend effect op zijn geest. "When I first entered this prison in the days of my boyhood, the cheerful respects and good manners bloomed and shined in my face like a midsummer's day, but these hard and cruel hearted tyrants... have taken my education, my good reason which God had given me, all away, and made me to become the harden convict of a gloomy prison, where all is dark, cold, chilly, and dismal." Caleb Smith bewerkte deze opmerkelijke memoires.

Shaka Senghor

Tegelijkertijd verscheen 'Writing my Wrongs' van eveneens een zwarte Amerikaan, Shaka Senghor, die in zijn jeugd arts had willen worden. Het liep anders. Zijn ouders gingen uit elkaar. Hij bleef bij zijn nogal agressieve moeder die hem begon te slaan. Zo kwam hij ertoe het avontuur met de straat aan te gaan. Hij sloot zich aan bij een drugsbende, raakte betrokken bij een moord en werd voor een periode van negentien jaar opgesloten. Tijdens zijn gevangenschap besloot hij zichzelf met hulp van pen en papier mentaal op de been te houden. "With a pencil and a piece of paper it was almost like I could travel outside of prison and go wherever I desired. I could stand on the corner in my neighborhood, and no one could stop me. I could drive down the freeway to see my ex-girlfriend in Ohio, and the bars and wired fences couldn't hold me back. Writing was freedom, so I wrote till my fingers were sore." De lezer leert het leven in de gevangenis kennen als een aaneenschakeling van brute gewelddadigheid zonder enig perspectief. Al schrijvend weet Senghor tot zichzelf te komen, dat wil zeggen hij leert naar zichzelf te kijken, wat op hetzelfde neerkomt. In 2010 mocht hij op 39-jarige leeftijd de gevangenis verlaten. Sindsdien wijdt hij zich aan een programma voor 'at risk youth' en verzachting van de miserabele gevangenistoestanden. Hopelijk zal dit bijdragen tot voorkoming van de beleidsparadox.

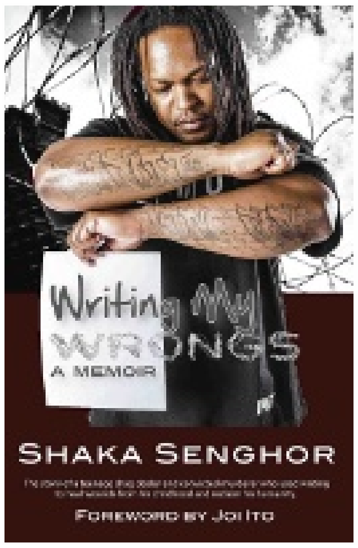

ÑAPA

Orlando Jacobus: Ik neem mijn petje voor me af

In 2014 werd hij Haagse Conciërge van het Jaar en in 2015 ontmoette hij Louis van Gaal. De zestigjarige Orlando Jacobus heeft het verdiend. "De Curaçaose cultuur en manier van leven ben ik eigenlijk pas in Nederland gaan waarderen. Genoegen nemen met weinig. Genieten van het leven."

Tekst: **Otti Thomas** Foto's: **Randy Rosa**

"Ik houd van de geur van de school na vakanties. Als alle ruimtes dagenlang afgesloten zijn geweest", zegt schoolconciërge Orlando Jacobus, onderweg naar het computerlokaal van de Sint Carolusschool in Den Haag. Hij heeft net laten zien hoe fris en schoon de gymzaal is, na een nieuwe laag verf voor de muren en kozijnen. Hij schilderde in de weekeinden, meezingend met Caribisch muziek. "Weet je hoeveel het kost om dit door een bedrijf te laten doen?", zegt hij.

Het computerlokaal is net zo netjes. Beeldschermen op lange tafels langs de muren, afzonderlijke haken voor elke koptelefoon en alle bedrading weggewerkt. "Op zaterdag en zondag doe ik kleine klussen en in de vakantie de grote klussen. Ik schilder, ik leg stroom aan, ik repareer. Als ik thuiskom, zucht ik van blijheid dat ik het werk gedaan heb en ben ik benieuwd hoe mijn collega's op maandag zullen reageren."

Wie de zestigjarige Curaçaoënaar ontmoet, begrijpt meteen waarom hij werd in 2014 werd gekozen tot Haagse Conciërge van het Jaar. Geen collega of leerling heeft hem ooit betrapt op een chagrijnige bui, schreven de kranten: "Of hij nu in de stromende regen bladeren van het schoolplein veegt of braaksel opruimt van een zieke leerling: het lachen vergaat hem nooit." Jacobus verwees desgevraagd naar zijn Curaçaose roots. "Ik ben al snel tevreden", zei hij destijds.

Uit het verhaal over zijn jeugd blijkt in ieder geval dat Jacobus een harde werker was, al was dat niet zozeer op school. Na het Sint Bonefacius College, waar hij les kreeg van juffrouw Roosje, begon hij aan de technische school in Brievengat. Maar hij haalde nooit zijn diploma. "Ik was vooral geïnteresseerd in het verdienen van geld. Ik moest thuis elke keer mijn hand ophouden als ik iets wilde en ik heb vijf zussen en vier broers, dus dat kreeg ik niet zo makkelijk. Daarom zorgde ik zelf voor geld in mijn zakken. Ik hield van feesten en van mooie kleren", zegt de conciërge.

"Ik was als kind al voortdurend bezig met het wassen van auto's. Van ons huis in de Dario Salasstraat in Brievengat ging ik naar de dure wijken, waar bekende en gewaardeerde mensen woonden als dokter Ackerman, dokter Saleh, minister Bikker en zakenman Rudy Dovale." Orlando glundert als hij vertelt dat hij als zeventienjarige jongen, eigenlijk nog zonder rijbewijs, zelfs toestemming kreeg om met hun dure auto's te rijden. "Mercedes Benz, Lincoln Continental, Ford. Allemaal met airco."

Dovale

Toen hij met school was gestopt, combineerde Jacobus het wassen van auto's met een baan als ober bij het Indonesisch Rijsttafel Restaurant aan de De Ruyterkade in Punda en kreeg hij vervolgens ook een extra klus van Dovale. "Bij het restaurant werkte ik van twaalf tot drie uur en van zes tot elf uur. In de drie uur daartussen werkte ik voor Dovale Advertising. Ze publiceerden de toeristengidsen Curaçao Holiday en Viva Curaçao en die deelde ik uit bij de winkels in Punda en Otrobanda."

Dovale was onder de indruk van de werklust van Jacobus en benaderde hem met een nieuw aanbod. "Rudy en zijn vrouw Jacqueline – ik heb hen altijd als mijn tweede vader en moeder beschouwd – vroegen of ik bij hen thuis wilde werken als klusjesman. Op een gegeven moment kwamen ze op het idee om boten en onderdelen te gaan verkopen. Boston Whalers, Sunfish, Zodiac rubberboten. Aan veel van de huidige Boston Whalers op Curaçao heb ik nog gewerkt."

Jacobus vervolgt: "Dovale vertrouwde me volledig. Als hij op vakantie ging, paste ik op zijn huis en nodigde ik mijn broers en zussen uit. Ken je die show van Eligio Melfor? Esta Kurashi? Zo noemden wij dat. We deden alsof wij de rijke eigenaren waren. En dat mocht. Ik ga nooit te ver. Ik doe alleen wat mag. Waar ik niet mag komen, kom ik niet. Waar ik wel mag komen, daar ben ik. Mooi was dat."

Door het jarenlange wassen van zijn auto, had Jacobus ook een vriendschappelijk band met dokter Ackerman. Het kwam hem van pas toen hij als jonge twintiger zijn enkel brak bij een motorongeluk. "In het ziekenhuis weigerde ik alle hulp van de zusters. Ze vroegen wat ik dan wilde. Dus ik zei: 'Roep Chief voor me.' Want Ackerman en ik noemden elkaar Chief. 'Wie is Chief?', zeiden ze. 'Dokter Ackerman', zei ik." Jacobus wijst naar het kippenvel op zijn armen, dat hij bij de herinnering krijgt. "Later hoorde ik dat dokters eigenlijk speciale dagen hebben om hun patiënten te bezoeken. Hij had op die dag vrij en zou met zijn vrouw naar een feest gaan, maar hij is gekomen om mij te opereren."

Nederland

Het ongeluk markeerde ook het begin van de relatie met zijn vrouw. Ze was het buurmeisje van een collega bij Dovale Advertising en hij had al langer een oogje op haar. Via die collega vroeg hij of ze hem in het ziekenhuis wilde bezoeken. "Ze kwam en we waren op slag verliefd." De geboorte van hun zoon was voor zijn vrouw aanleiding om naar Den Haag te verhuizen, waar ook haar moeder woonde. Zijn vrouw vertrok in november 1988 en Orlando volgde drie maanden later. "Eigenlijk wilde ik niet weg uit Curaçao. De eerste tijd was echt moeilijk. Ik miste mijn familie."

Jacobus vond werk als lasser, maar door het vele lopen en tillen kreeg hij na drie jaar last van zijn enkel en vond hij werk als conciërge op de Paschalisschool in de dure Haagse wijk Benoordenhout. Hij zou daar nog altijd gewerkt hebben als zijn eerste terugreis naar Curaçao anders was gelopen. "Dat was na het overlijden van mijn zus in november 2001. Ik was al jaren niet meer op Curaçao geweest en ik bleef langer dan ik eigenlijk mocht. Je weet hoe dat gaat met begrafenissen op Curaçao. Er volgen nog één of twee weken gebedsdiensten en daarna wilde ik niet niet direct afscheid nemen om terug te gaan. Dus ik bleef drie maanden. Ze konden me dus niet in dienst houden op de Paschalisschool, maar toen ik terugkwam, ging de conciërge van de Carolusschool net weg en kon ik meteen beginnen. Als ik nu naar Curaçao op vakantie ga, dan zeggen ze: 'Orlando, denk erom dat je weer terugkomt.' Het gaat nu goed. Ik weet dat ik mijn baan niet op het spel mag zetten, zeker op mijn leeftijd."

Inmiddels werkt Jacobus al veertien jaar met veel plezier op de Sint Carolusschool, waar ook Curaçaose kinderen zitten. "Het leukste is als ik opeens 'Kon ta bai' zeg, want ik praat bijna nooit Papiaments op school. Dan zeggen de kinderen: 'Hé, jij praat Papiaments.' Als ik zeg dat ik van Curaçao kom, dan zeggen ze: 'Oh! Mi tata tambe'."

Sinds een jaar denkt Jacobus steeds vaker aan zijn afscheid. Het duurt nog jaren, maar de kinderen die in augustus op school zijn begonnen, zullen de school verlaten als hij ook vertrekt. "De jaarlijkse schoolmusical waarmee zij in groep 8 afscheid nemen, is ook mijn afscheid."

Tijdens zijn laatste bezoek aan Curaçao, inmiddels twee jaar geleden voor de verjaardag van zijn moeder, keek hij al voorzichtig rond naar een woning of terrein op Curaçao. Want hij is vastbesloten om terug te gaan, al zal hij zijn zoon dan ontzettend missen. "We kunnen eigenlijk niet zonder elkaar, maar hij blijft in Nederland. Zelf heb ik op de eerste dag in Nederland besloten dat ik ooit terug zou gaan. De Curaçaose cultuur en manier van leven ben ik eigenlijk pas in Nederland gaan waarderen. Genoegen nemen met weinig. Genieten van het leven."

Even pauzeert Jacobus en zegt dan: "Toch ben ik achteraf blij dat ik naar Nederland ben gekomen, want ik weet niet wat er van mij was geworden als ik op Curaçao was gebleven. Conciërge van het Jaar, de ontmoeting met Van Gaal. Dat is veel beter dan het winnen van de loterij. Een geldprijs wordt elke dag minder, maar deze herinnering blijft evenveel waard. Als ik zie wat ik in Nederland gepresteerd heb, dan neem ik mijn petje voor mezelf af."

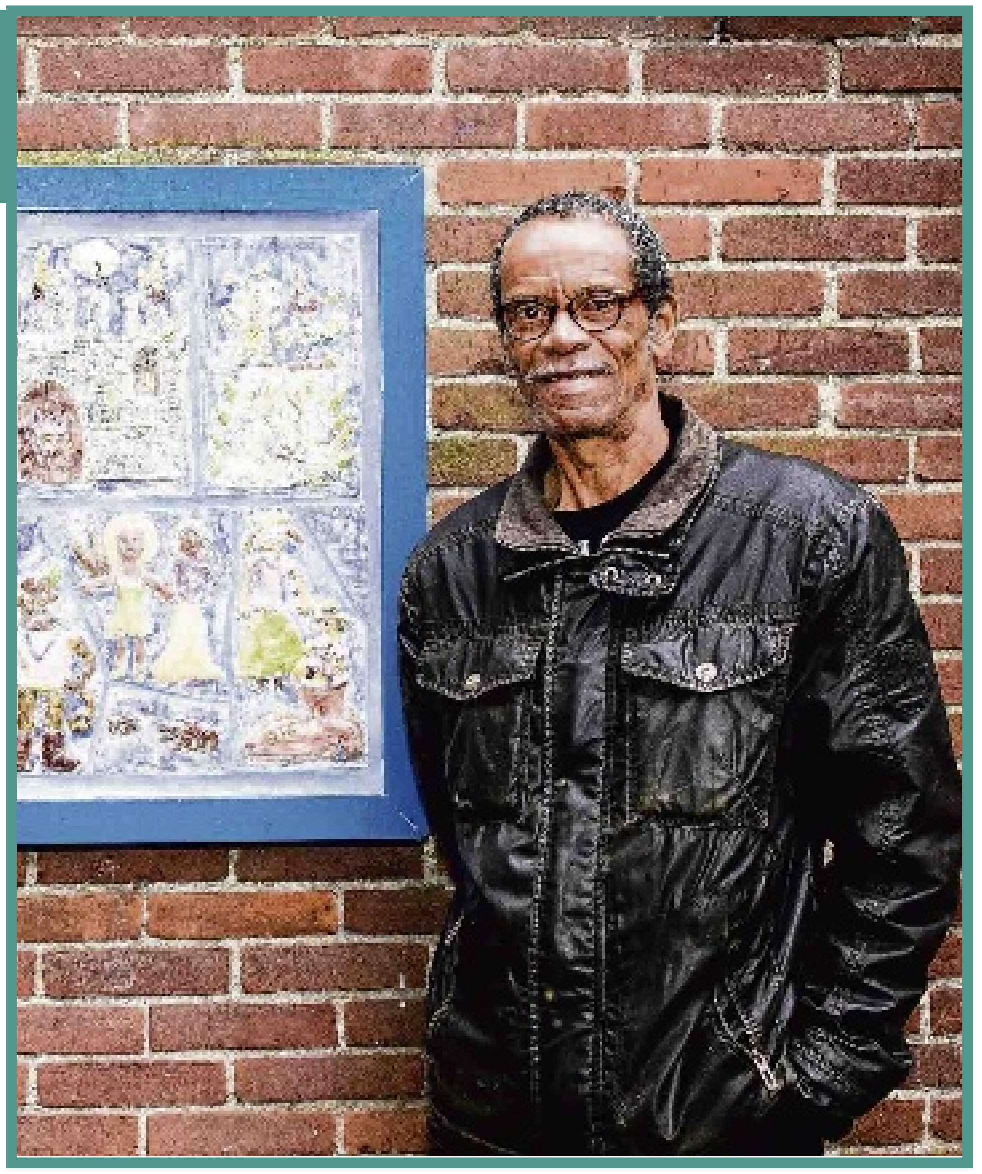

Louis van Gaal

Zijn verkiezing als Haagse Conciërge van het Jaar resulteerde afgelopen december ook in een ontmoeting met voetbaltrainer Louis van Gaal, die Jacobus in een interview had genoemd als zijn grote idool. Die ontmoeting werd afgelopen januari uitgezonden in het televisieprogramma Puur Geluk van de Staatsloterij.

Voor Jacobus kwam het als een totale verrassing. "De directeur van de school vroeg me tijdens de Sinterklaasviering op 5 december om een bal van het dak te halen. Ik vond het raar, want niemand had buiten gespeeld, maar ik ging de bal toch maar halen. Ik had niet door dat de handtekening van Van Gaal op die bal stond en ik had ook niet door dat er al een hele tijd een busje met geblindeerde ramen stond, dat mij stiekem filmde. Toen ik beneden kwam, stond er opeens een klassieke Engelse old-timer voor de school en vroeg een man in een mooi pak of hij mij en mijn zoon een dagje mee kon nemen. Ik vond het goed als de directeur mij toestemming gaf, maar die zat natuurlijk in het complot, net zoals mijn zoon en schoondochter."

In de auto kreeg Jacobus een envelop met vliegtickets voor Manchester, zodat hij doorkreeg dat hij naar een voetbalwedstrijd van Manchester United zou gaan. "In het restaurant van het hotel vroeg ik aan mijn zoon wat er allemaal gebeurde, maar hij zei dat ik gewoon moest genieten. En toen hoorde ik de stem van Louis van Gaal. Dat was in één woord fantastisch", zegt Jacobus. Als Van Gaal naar hem toekomt en vraagt of hij Orlando is, antwoordt Jacobus van de spanning in het Papiaments: 'Si, mi ta'. "Ik kreeg tranen in mijn ogen."

Jacobus beschikte ruim twee dagen over een auto met chauffeur en mocht op kosten van de Staatsloterij zoveel uitgeven als hij wilde, maar uiteindelijk gaven ze maar 40 pond uit. "We hadden geen tijd om het op te maken. We hebben alleen een gin-tonic gekocht in het hotel. Dat heb ik geleerd van Rudy Dovale."

Manchester United verloor de wedstrijd, die Jacobus en zijn zoon de volgende dag bijwoonden, maar toch blijft Van Gaal zijn idool. "Iedereen heeft een mening over hem, maar niemand durft in zijn schoenen te gaan staan en trainer te worden van zo'n voetbalclub. Als hij vertrekt bij Manchester is dat de enige keer dat hij niet heeft gewonnen met een club. Hij heeft ook niet per se goede spelers nodig om te winnen. Hij maakt spelers goed."

Work & Travel met Elton

Hoe meer hij reist, hoe meer hij van Curaçao gaat houden. Zijn wereldreis is voorbij, maar docent Aardrijkskunde Elton Sint Jago doet in de Ñapa voorlopig nog verslag van zijn belevenissen.

Abyssinia 1/3: Addis Ababa!

Mijn bezoek aan Ethiopië begon in de op circa 2600 meter hoog gelegen hoofdstad, Addis Ababa. Het is een van de hoogstgelegen hoofdsteden ter wereld en de hoogste van Afrika. Addis Ababa betekent 'nieuwe bloem' in het Amhaars, de meest gesproken taal met zijn eigen schrift.

Tekst: **Elton Sint Jago**

Ethiopiërs zijn trots op het feit dat ze in 1896 het Italiaanse leger verslagen hebben en dus nooit door een Europees land gekoloniseerd zijn. Dit feit maakt het land in verschillende opzichten anders vergeleken met de rest van Afrika. Het overwegend christelijke land werd vlak voor de Tweede Wereldoorlog door Italië aangevallen met gebruik van illegale, chemische wapens en bleef ongeveer vijf jaar bezet. Er worden nog veel Italiaanse namen en woorden gebruikt. Rijk aan cultuur en geschiedenis, heeft Ethiopië nogal wat indruk op mij gemaakt en het is moeilijk om uit te leggen hoe het precies voelde. De mooie en gastvrije mensen, het eten, de natuur, de culturen... gewoon alles!

Addis Ababa telt meer dan 3 miljoen inwoners en het viel mij meteen op dat de stad redelijk schoon was. Armoede was er zeker en als bezoeker krijg je ermee te maken in de vorm van bedelaars die je heel vaak tegenkomt. Erg apart vond ik de vele mensen die met een digitale weegschaal langs de weg staan, waar men zich tegen betaling kan laten wegen. Ik liep langs de St. George's kathedraal, gebouwd in 1896 door Italiaanse oorlogsgevangenen, naar het drukke en chaotische Mercato-gebied vol bedrijfjes waar men veel handel in allerlei spullen drijft. Het Meskel Square is een groot plein in de stad waar mensen samenkomen en bussen naar andere delen van het land vertrekken. Vlakbij bezocht ik het kleine Red Terror Museum, gewijd aan het brute Derg-regime dat het land zeventien jaar lang regeerde nadat keizer Haile Selassie in 1974 werd afgezet. Het museum is vol met foto's, spullen, kleren en zelfs schedels van slachtoffers.

De prachtige, in 1944 door Haile Selassie gebouwde Holy Trinity Church, waar zijn resten begraven zijn, was zeker de moeite waard. Het Ethiopian National Museum waar je de oudste menselijke resten ter wereld kunt bezichtigen kon ik niet missen, en bij het Ethnological Museum kun je onder andere de slaapkamer en badkamer van Haile Selassie betreden in zijn voormalig paleis. De circa 3200 meter hoge Entotoberg huisvest de cirkelvormige St. Mary Church en een huis van voormalig keizer Menelik en zijn vrouw, koningin Taitu. Helaas was het een nevelige dag waardoor er geen goed zicht op Addis Ababa was. Op een avond bezocht ik een lokaal cafeetje genaamd 'Fendika Azmari Bet' waar men traditionele Ethiopische muziek speelde, de 'Bati'. Er werd gedanst door de schouders te schudden en op te trekken en dat wordt 'Eskista' genoemd, heel apart en mooi om te zien! Ik was de enige toerist die avond en ik zat aan de lekkere, zoete 'tej', een typisch Ethiopische honingwijn.

En nu even nog over het eten. Injera wordt elke dag in Ethiopië gegeten, een soort pannenkoek. Je breekt een stukje eraf met je hand, pakt bijvoorbeeld wat vlees of groente ermee en je eet het op. Vaak eten er meerdere mensen uit een groot bord. Injera wordt met veel verschillende gerechten zoals kitfo, tibs en shiro geserveerd. Vanwege de Italiaanse invloed van vroeger tref je overal pizza en pasta. Met de bus reisde ik tien uur naar het noorden van het land om mijn avontuur voort te zetten. Reis met mij mee in het volgende verslag uit Ethiopië!

Meskel Square.

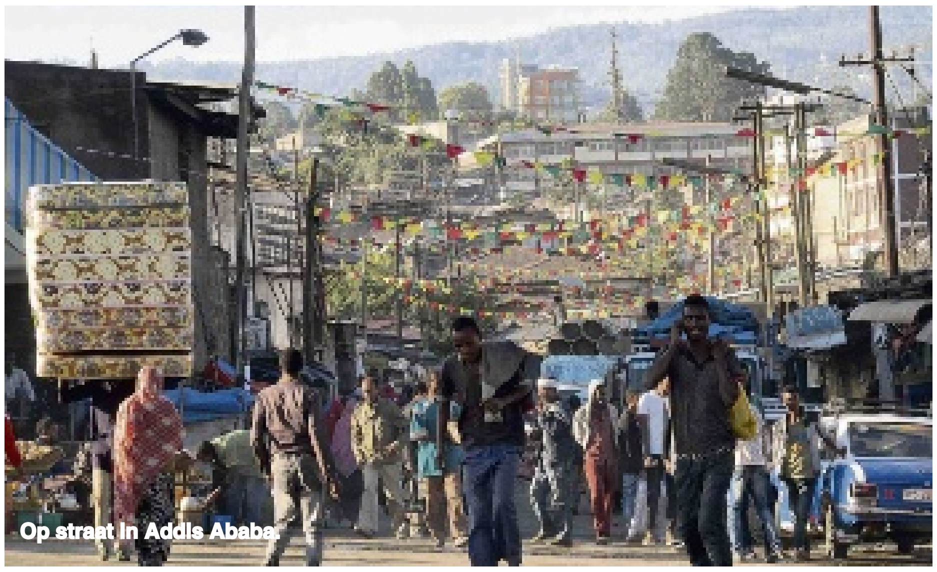
Op straat in Addis Ababa.

Zicht op Addis Ababa.

Holy Trinity Church.

Food for thought.

De Curaçaose keuken is heel divers

In deze editie vandaag iets van eigen bodem. We zijn zowat de hele wereld rond geweest met de serie Gezond Internationaal. Vandaag blijven we thuis, met een 'krioyo' maaltijd.

Tekst: **Miriam de Windt**

Sinds de ontdekking van de 'Islas de los gigantes' begon de evolutie van de Curaçaose 'kuminda krioyo'. Krioyo, van het Spaanse woord 'criollo', betekent inheems van een land of streek.

Er zijn veel invloeden die hebben geleid tot de huidige Curaçaose kuminda krioyo.
De inheemse Indianen zorgden voor aardvruchten, vis en schelp- en schaaldieren.
Door de Afrikaanse slaven werden maïs, okra, bonen en de smaakcombinatie zout/zoet geïntroduceerd.
Ook door Afrikaanse invloed kwam de combinatie van verse specerijen, uien en selderij voor de smaak aan vleesgerechten.
De Spanjaarden brachten vee, met name geiten, varkens en runderen. Ook verschillende specerijen, zoals paprika en knoflook.
Met de introductie van paprika kwam de creoolse smaakmaker tot stand: namelijk paprika-ui-selderij. Tot op heden heet deze smaakcombinatie 'the holy trinity' in creoolse keukens.
De Nederlandse kolonisators zorgden voor aardappelen, suiker, tarwe en brood.
Door al deze invloeden is de Curaçaose keuken erg divers. Dezelfde invloeden zijn ook elders in het Caribisch gebied en omstreken te vinden.
Over het algemeen is ons lokale voedsel zwaar. Hoofdgerechten, zoals gebakken vis, stoofschotel van geitenvlees (kabritu), kip en rundvlees worden geserveerd met veelal grote porties rijst, aardappels of funchi.

Miriam de Windt is diëtiste en natural nutritionist.
C 520-6932

We kennen sommige speciale gerechten voor liefhebbers (of avonturiers?) zoals tutu, soepen en stoofschotels van leguaan (yuana) en ingewanden van koeien (mondongo). Verder ook slijmerige groene soepen van de okra of cactus (respectievelijk yambo en kadushi), stoofschotel van het vlees van geitenkop, geitenlever en andere ingewanden van de geit (kabes ku igra) en niet te vergeten geitenbloed (sanger ku pan sera).
Iemand die geheel onbekend is met deze ingrediënten als voedsel, moet maar durven om ze zelfs te proeven, laat staan ze als maaltijd te eten.
Al met al, niet denken aan de herkomst van deze ingrediënten of hoe ze als gerecht c.q. maaltijd tot stand komen, lekker zijn ze wel.
Groente is jammer genoeg erg ondergeschikt in de traditionele Curaçaose keuken.
In de stoofschotels (stoba's) worden ruime hoeveelheden groente met vlees en specerijen lang gestoofd. Bijvoorbeeld onrijpe papaja, 'konkonber chikí', witte kool, zuurkool, kousenband of snijbonen. De vraag is hoeveel van de voedingswaarde van de groenten overblijft na het lange stoven.
Helaas zijn wij niet sterk in aparte groenten om als waardevol bijgerecht met maaltijden te serveren.
Curaçaoënaars houden van smaakvolle gerechten en maaltijden. Als het maar lekker smaakt...
Veel zoet/zout combinaties in gerechten, pittig en zuur. Het kan allemaal.
In de vele krioyo stoofpotten worden zout en zoet gecombineerd. Zout door gezouten vlees waarmee ze gemaakt worden (zout vlees en gezouten varkensstaart); zoet wordt toegevoegd door zoete aardappelen in de stoofpot of gewoon een beetje suiker tijdens het stoven. Het beste voorbeeld van een zoet/zout gerecht is de banana stobá. Bakbananen zorgen voor het zoet en gezouten vlees voor het zout.
Gebakken bakbanaan is trouwens een geliefd bijgerecht dat dagelijks in de meeste huishoudens wordt gebruikt. Dit is trouwens ook een manier om zoet te combineren met hartig in dezelfde maaltijd.
Geen wonder dat mensen hier veel spijsverteringsklachten hebben (obstipatie, gas-

vorming en zure/brandende maag).
Het is mijn opvatting dat de Curaçaose keuken nog steeds aan het evolueren is, gezien de vele ingeburgerde volkeren die hier wonen. Tegenwoordig kunnen in vele huishoudens makkelijk onze eigen 'bestia chikí' geserveerd worden met een Dominicaanse aros moro en noemen we het krioyo. Of 'aros brua' dat veel lijkt op Chinese of Surinaamse nasi, afhankelijk van de ingrediënten.
Jonge Curaçaose kinderen weten niet dat bijvoorbeeld aros moro en nasi eigenlijk niet van onszelf zijn. Er zijn kinderen die nog nooit geitenvlees, bakiou en stoofpotten als papaja of konkonber chiki hebben gegeten. Er zijn jonge moeders die zelfs geen funchi kunnen maken.
Als we niet oppassen, wordt de Curaçaose keuken hamburger met frietjes, gefrituurde kip en 'sate-batata-hopi sous'.
Voor u vandaag een vrij makkelijk te maken krioyo maaltijd. Bakiou is makkelijk klaar te maken en het behoeft niet veel smaakmakers. Speciaal voor alle jonge moeders, om snel en makkelijk een gezonde krioyo maaltijd op tafel te zetten.

Bakiou

Bakiou wordt meestal gemaakt van kabeljauw, maar ook leng en haring komen voor. Na het verwijderen van de kop en ingewanden, wordt de vis aan stokken gehangen om te drogen, vandaar de Nederlandse naam 'stokvis'. Het drogen van bakiou vindt tegenwoordig vooral plaats langs de kustlijn van het noorden van Noorwegen.
Voordat de gedroogde vis gegeten kan worden, moet het uiteraard weer zacht gemaakt worden. Lang weken – zo'n vijf dagen – is beter. Hoe langer de vis weekt, des te witter wordt hij en gaat hij weer op de originele kabeljauw lijken. De smaak neemt echter wel af naarmate de bakiou langer weekt.
Bakiou levert veel vitamines en mineralen. Onder meer kalk, ijzer, magnesium, fosfor, zink, selenium, veel B-vitamines, zoals niacine, B6 en B12.
Deze krioyo maaltijd levert verschillende voedingsstoffen, gewenste en ook ongewenste.
De gewenste voedingsstoffen zijn ijzer, vitamines A, B1 en C. Deze zijn afkomstig van de bakbananen, bakiou, tomaten, citroensap en de rijst.

De ongewenste voedingsstoffen komen van de bakiou (zout en cholesterol). Alhoewel ongewenst, zijn deze voedingsstoffen onvermijdelijk. Vooral het zout (natrium). Een optie is minder bakiou nemen. Bijvoorbeeld 100 tot 125 gram per persoon. Dit zal een reductie van 25- 40 procent van het zout en het cholesterol betekenen in uw maaltijd. Genoeg om het te overwegen.
Verder is deze krioyo maaltijd koolhydraatrijk. Door de rijst en de bakbananen levert het 60 procent van het DAH voor koolhydraten. Berekend werd 200 gram gekookte rijst per persoon, twee opscheplepels. Niet veel, aangezien velen veel meer rijst kunnen eten. Aangeraden wordt om de rest van de dag geen brood meer te eten of de volgende dag zorgen voor balans. Bijvoorbeeld geen koolhydraten bij de maaltijd nemen, maar alleen groente en rauwkost.
Voor de meeste Curaçaoënaars is krioyo lekker en geliefd. Let wel dat wij dat niet altijd rijkelijk kunnen eten.
U dient ook te zorgen voor voldoende groente bij elke krioyo maaltijd. Past het er niet echt bij, zorg dan voor rauwkostsalades bij de broodmaaltijden.
Dit is de laatste van de serie Gezond Internationaal. We hopen dat u ervan heeft genoten en uw voordeel ermee heeft kunnen doen. Wij hebben er met veel plezier aan gewerkt.

Kook mee met May.

Bakiou met rijst en bakbananen

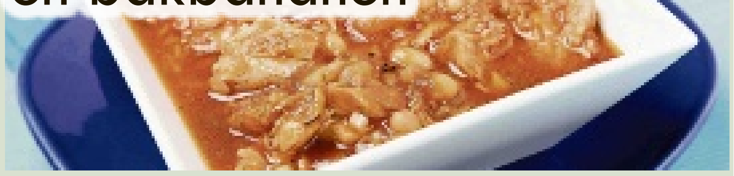

Ingrediënten:
2 pond bakiou, geweekt en klein gesneden
4 tomaten, vel verwijderd en klein gesneden
1 promèntè, pitjes verwijderd, heel fijngehakt
2 uien, schoongemaakt en klein gesneden
5 lente-uien, schoongemaakt en klein gesneden
½ cup gewone olijfolie
2 flinke tenen knoflook, gepeld en fijngehakt
Sap van 1 citroen
5 bakbananen, gekookt in water met citroensap, in stukken gesneden
Gekookte witte rijst

Bereidingswijze:
In een pan met dikke bodem de olie verhitten en de uien en lente-uien bakken tot ze transparant zijn.
De bakiou toevoegen en even meebakken. Roeren.
De tomaten en promèntè toevoegen, meebakken en voldoende water erbij schenken zodat de vis bijna onder staat.
Met een deksel op de pan 15 minuten laten pruttelen op een klein pitje.
Het citroensap toevoegen. Smaak controleren.
De bakiou in een schaal scheppen en serveren met de bananen en de rijst.

Voor 6 personen.

Eet smakelijk,
May

Resten Nederlands tijdperk op

Het paradijselijke ‘nooit-van-gehoord-eiland’ Pulau Pangkor in Maleisië koestert zich in de zon. Al in 1670 bouwde de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) op Pulau Pangkor een buitenpost met een fort. Zo wilden de Nederlanders, pakweg 35 jaar na de veroveringen in de Caribische regio, ook hun greep op de handel in de Aziatische regio versterken.

Tekst en foto’s: **Marius Bremmer**

De ruïne van een later fort die we er zien doet sterk denken aan de ruïne van de synagoge op St. Eustatius. Verveelde manschappen lieten op Pulau Pangkor graffiti achter op de rotsen en een tekening van een tijger.

Het Nederlandse koloniale verleden in het huidige Indonesië is algemeen bekend. Maar dat de driekleur met oranje wimpel ook wapperde in Maleisië weten veel minder mensen. Dit jaar besteedt Maleisië aandacht aan het feit dat de Nederlanders precies 375 jaar geleden de stad Malakka veroverden op de Portugezen. Pas na 160 jaar werd de macht over wat nu Maleisië heet overgedragen aan de Britten. Ook op Pangkor eiland.

Veerboot

Vanaf de Maleisische hoofdstad Kuala Lumpur is het drie uur rijden naar de kustplaats Lumut, vanwaar de veerboten naar Pangkor vertrekken. Vooral in het weekeinde verruilen veel mensen de drukke hoofdstad voor de stranden en eettentjes van het fraaie eiland. Onderweg rijden we langs uitgestrekte palmolieplantages. We laten in Lumut onze auto voor omgerekend 5 gulden een paar dagen op een bewaakte parkeerplaats staan. Elk halfuur is er een afvaart, de tocht duurt veertig minuten. We zien het eiland liggen als we bukkend aan boord gaan.

In het weekeinde trekken inwoners van de hoofdstad Kuala Lumpur naar het eiland om er rust te vinden.

De naam van het eiland betekent ‘Beautiful Island’. Er wonen op een oppervlakte van 12 bij 8 kilometer toch nog zo’n 30.000 mensen. De meesten daarvan in het dorp Pangkor Town, dat eigenlijk niet veel meer is dan een lange straat. Toerisme is niet eens de grootste bron van inkomsten, dat is de visserij.

Net als veel kleinere Caribische eilanden bestaat Pulau Pangkor uit bergen en cirkelt daar een weg omheen. Die is hier maar 18 kilometer lang. Het is er dus gewoon te klein om een auto te huren: een taxi nemen of een fiets of bromfiets huren is beter. Taxibusjes, allemaal roze, staan dan na aankomst in groten getale klaar bij de pier. Gek genoeg ontbreken de hijgerige chauffeurs, eerder komt de sfeer na aankomst uitgeblust en passief over. Maar goed ook, want we komen voor onze rust. Taxi’s zijn niet goedkoop en ze hebben geen meter, je moet dus van tevoren afspraken met de chauffeur maken over de prijs. Voor weinig geld nemen we na tien minuten rijden onze intrek in Nipah Guesthouse, vlak aan zee.

Opperhoofd

De volgende dag nemen we een taxi naar de ruïnes van Kota Belanda (‘Hollandse stad’).

Het voeren van de wilde neushoornvogels is een ware attractie.

Maleisische toeristen bekijken de resten van het Nederlandse fort.

De plaats van het Nederlandse fort wordt goed aangegeven.

nooit-van-gehoord-eiland Maleisië

Daar zet de chauffeur ons op de plaats waar ooit het in 1670 gebouwde houten Fort Dindingh stond, genoemd naar de gelijknamige rivier op het vasteland aan de overkant. Ook Pangkor zelf werd destijds Dindingh eiland genoemd. In 1680 werd het hout vervangen door steen, wat niet kon voorkomen dat het in1690 verwoest werd door lokale Maleiers. Zij waren ontevreden over de wijze waarop de Nederlanders probeerden mineralen – vooral tin – te verkrijgen.

Het fort werd in 1743 herbouwd en er kwam zelfs een garnizoen van zestig tot tachtig soldaten om het te bewaken. In het fort konden op de begane grond een dertigtal mannen wonen, op de verdieping woonden de officieren. Even verderop woonde het 'Opperhoofd', zoals de resident van het eiland genoemd werd. Het hele complex werd verdedigd door twaalf kanonnen. Vreemd genoeg werd het vijf jaar later, in 1748, alweer definitief door de VOC verlaten. Het oerwoud nam in de loop der tijd weer bezit van de plek. In de vorige eeuw werd het fort weer herontdekt, verworden tot een ruïne, maar genoeg de moeite waard om voor het nageslacht te behouden.

Monument

In 1973 reconstrueerden Maleisische deskundigen de ruïne tot wat het nu is. Vijf jaar later kwam er wetgeving gereed die het oude Nederlandse fort tot nationaal monument verklaarde. Bezoekers moeten vandaag de dag dan ook voorzichtig met de puinhopen omgaan, want in de genoemde wet staat dat er een maximum gevangenisstraf van drie maanden staat op het plegen van vandalisme aan een oud monument of een historische plaats.

Het fort staat op 100 meter van het strand en is opgebouwd uit drie stenen muren met ronde ramen, die op regelmatige afstand van elkaar geplaatst zijn. Door de gele IJsselsteentjes doet de ruïne sterk denken aan die van de synagoge op St. Eustatius. Deze synagoge werd vijf jaar eerder gebouwd, ook uit Hollandse IJsselsteentjes. Dat was een inferieure baksteen die Nederlandse zeilschepen als ballast meenamen op hun tochten naar de Oost en naar de West, om er vervolgens te dienen als bouwmateriaal.

We zijn de enigen die ochtend die rondscharrelen bij het fort, tot er een busje stopt en wat Maleisische toeristen uitlaadt.

Het Nederlandse fort is een nationaal monument geworden. De weinige toeristen die er komen kunnen er maar beter afblijven, op aanbrengen van schade staat gevangenisstraf. Op de foto de auteur van dit artikel.

We schudden het stof van de geschiedenis van ons af en begeven ons naar een plaats waar je elke dag op een vast tijdstip neushoornvogels kunt voeren. Ruim van tevoren komen de vogels aanvliegen. Ze verzamelen zich met veel herrie op de telefoonkabels in de straat en duiken naar beneden als je een stukje banaan in je vingers omhoog houdt. Een sensatie voor het hele gezin!

Tijger

Een paar honderd meter verderop ligt een grote steen waarop een afbeelding te zien is van een tijger met iets in zijn bek. Er doet een legende de ronde dat er op deze plaats ooit door Nederlanders een baby werd neergelegd, die vervolgens werd weggegrist door een tijger. Het kind werd nooit weergezien. De inscriptie van de tijger zou een herdenkingsteken zijn voor het verdwenen kind.

Op de rots is ook het bekende logo van de VOC te zien en enkele initialen, en ook de jaartallen 1727, 1734 en 1821. Helaas heeft niemand ooit de initialen weten te koppelen aan bestaande Nederlandse militairen die op Pulau Pangkor gelegerd waren. Dit soort gekraste initialen zie je over de hele wereld wel bij toeristische hoogtepunten, maar deze zijn wel erg oud.

Veel meer herinneringen aan de periode van Nederlandse overheersing in Maleisië tref je in andere delen van het Maleisische schiereiland, vooral in de stad Malakka. Daar zie je nog een Heerenstraat: net als in Groningen, op Curaçao en in Kaapstad.

VOC-logo op kanon in het fort.

Het Nederlandse fort is een nationaal monument geworden. De weinige toeristen die er komen kunnen er maar beter afblijven, op aanbrengen van schade staat gevangenisstraf.

Elk halfuur zet de veerboot weer passagiers af op Pulau Pangkor.

Ontslag op staande voet na ‘verduisteren’ slagroomtaart

Wat in het spraakgebruik wordt aangeduid als ‘ontslag op staande voet’ is in feite een opzegging van de arbeidsovereenkomst op grond van een dringende reden zonder inachtneming van een opzegtermijn.

Tekst: **William ten Veen**

Ontslag op staande voet is de zwaarste vorm van ontslag. Door het ontslag op staande voet eindigt een arbeidsovereenkomst met onmiddellijke ingang. Gezien de ernstige gevolgen voor de werknemer, is een ontslag op staande voet alleen geldig als is voldaan aan een aantal voorwaarden.

Stel u werkt als manager bij een grote supermarkt en een medewerkster op de gebakafdeling pakt tijdens haar pauze een heerlijke slagroomtaart (waarde 24,95 gulden) voor haar jarige dochter en ‘vergeet’ deze af te rekenen. U roept de medewerkster bij u en ontslaat haar op staande voet. Houdt een dergelijk ontslag stand gezien de geringe waarde van de slagroomtaart?

Dergelijke vergelijkbare situaties – met een duur woord ‘rechtsvragen’ – komen met enige regelmaat voor de rechter. De vraag die dan centraal staat is of het ontslag op staande voet een niet wat overdreven juridische actie is, afgezet tegen de inkoopwaarde van een slagroomtaart.

In juridisch jargon is er in deze gevallen sprake van ‘een bagateldelict’. Daarvan is sprake bij verduistering of diefstal van goederen die een geringe waarde vertegenwoordigen. Een bagateldelict kan echter toch een dringende reden zijn voor een ontslag op staande voet. Daarvoor is het van belang dat de werkgever strenge regels opstelt met betrekking tot verduistering/diefstal van bedrijfsgoederen – of dat nu gaat om een slagroomtaart of gereedschap bij een bouwmarkt maakt daarbij niet uit – en deze strenge regels duidelijk communiceert aan de medewerkers. Nog beter is om deze regels op te nemen in de arbeidsovereenkomst die door beide partijen bij aanvang van een werkrelatie wordt ondertekend.
Weer terug naar ons voorbeeld: een niet-afgerekende slagroomtaart van 24,95 gulden kan daadwerkelijk leiden tot een rechtsgeldig ontslag op staande voet, wanneer de werkgever duidelijke en ondubbelzinnige huisregels heeft opgesteld en medewerkers daarvan ook op de hoogte zijn of konden zijn. In dit kader is het daarbij vooral van belang dat de werkgever in de huisregels opneemt dat verduistering/diefstal ook van goederen met een geringe waarde kan leiden tot een ontslag op staande voet. Een werknemer kan dan later niet komen met het verhaal dat hij niet wist dat ook bij kleine vergrijpen een ontslag op staande voet kan volgen.
Rechters zullen zich bij hun beoordeling laten leiden door het zogeheten Bijenkorf-arrest van ons hoogste rechtscollege, de Hoge Raad. In dit bekende arbeidsrechtelijke arrest staat duidelijk omschreven dat een ontslag op staande voet gerechtvaardigd is als er duidelijke bedrijfsregels zijn en medewerkers daarvan op de hoogte (kunnen) zijn. Een belangrijke passage uit het arrest is de navolgende:
(iii) De Bijenkorf voert een strikt beleid om diefstal van haar winkelgoederen te voorkomen en ziet toe op correcte nakoming van de huisregels. Deze huisregels zijn op 22 mei 2007 nogmaals aan alle medewerkers toegezonden, met het dringend verzoek zich daaraan te houden. Voorts is tijdens zogenoemde eetzaalbijeenkomsten met het voltallige personeel op 21, 23 en 26 maart 2009 aandacht besteed aan een nieuw geval van diefstal door een personeelslid, waarbij is medegedeeld dat deze werknemer op staande voet is ontslagen.
(iv) Op 10 april 2009 heeft De Bijenkorf een uitverkoopactie gehouden. Het personeel kreeg de gelegenheid om een uur voor opening van haar winkel vijf artikelen naar keuze te kopen tegen betaling van in totaal 10 euro. [Eiser] heeft van die gelegenheid gebruikgemaakt.
(v) [Eiser] heeft de volgende dag, op 11 april 2009, aan zijn leidinggevende verzocht of hij ook nog enkele andere goederen die bij de uitverkoopactie onverkocht waren gebleven, tegen dezelfde gereduceerde prijzen mocht kopen. Dit is hem door zijn leidinggevende geweigerd.
(vi) Op 16 april 2009 is bij controle gebleken dat [eiser] een broek en een jasje die bij de uitverkoopactie onverkocht waren gebleven, zonder betaling of toestemming trachtte mee te nemen uit het winkelpand van De Bijenkorf.
(vii) De Bijenkorf heeft [eiser] bij brief van 17 april 2009 wegens diefstal op staande voet ontslagen.
Als een werkgever geen duidelijk bedrijfsbeleid heeft met betrekking tot verduistering/diefstal, dan is het nog maar de vraag of het ontslag op staande voet in stand blijft in een gerechtelijke procedure. De Hoge Raad geeft in het Bijenkorf-arrest, zoals hierboven al aangegeven, expliciet aan dat het ontslag op staande voet alleen dan gerechtvaardigd is als er duidelijke huisregels zijn. A contrario, indien deze duidelijke huisregels er niet zijn dan zullen rechters ook de persoonlijke omstandigheden meewegen in relatie tot het vooral om tot een uitspraak te komen. Persoonlijke omstandigheden zijn bijvoorbeeld: de duur van het dienstverband, de leeftijd van de werknemer en de wijze waarop de werknemer zijn werkzaamheden gedurende het dienstverband heeft uitgevoerd.

De tendens na het Bijenkorf-arrest is dat rechters bij ontslag op staande voet kwesties, waarbij er sprake is van duidelijke huisregels, geen rekening houden met persoonlijke (verzachtende) omstandigheden van medewerkers. Verduistering/diefstal van een slagroomtaart kan dus ernstige arbeidsrechtelijke gevolgen hebben. Let dus goed op als u een werknemer bent, en schrijf het bedrijfsbeleid goed op als u een werkgever bent!

Mr William ten Veen is advocaat en partner bij BBV Legal tenveen@bbvlegal.com

Puzzels.

PRIJSPUZZEL

HORIZONTAAL
1 venijn, **3** haarkleur, **8** schutsluis, **10** schrijfvloeistof, **11** eens, **12** verdelgingsmiddel, **14** militair, **15** persbureau, **17** zangstuk, **19** Ierland, **20** kookstel, **22** boodschappentas, **23** atmosfeer overdruk, **24** figuur uit westerns, **27** afsnijden van haren, **31** slotwoord, **33** bootje, **34** hierheen, **35** groep bewonderaars van een artiest, **37** limited, **38** soort gebak, **39** bewijsstuk, **40** loterijbriefje, **41** plaats in Zuid-Afrika, **42** vreemde munt.

VERTICAAL
1 goedendag, **2** vogel, **3** grote bijl, **4** binnenjaloezie, **5** geliefde van Zeus, **6** Bijbelse figuur, **7** punt, **8** soort kramp, **9** slinger, **13** oude Griekse munt, **16** aanwezig, **18** grafvaas, **19** leer van het heldendicht, **21** zonder moed, **22** noodsignaal, **24** woestijn in Afrika, **25** aanvankelijk, **26** volzin, **28** ligbank, **29** autowedstrijd, **30** inviteren, **32** nagalm, **35** hevig, **36** praatvogel.

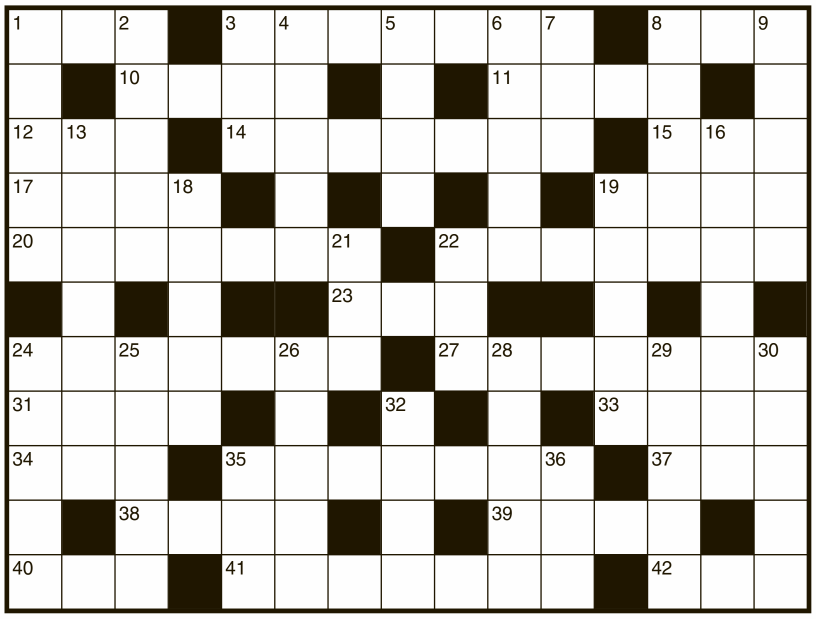

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

Monabelle Ras Pieternella
Wayaca Res. 369
Aruba

L. Suares
Rooi Santu 126
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Bilderdijkstraat 16-2 tijdens kantooruren. Bonaire: Shon Ma Carolina, Kaya Nikiboko Noord 18.

Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel. Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744.

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

LIGHT

8				7			3	2
6		9						8
			4		3	1		
	6		8		5			
					7	9		
7	9		2					1
9						2	1	
		5			6	3	4	
	1			4		8	9	

HEAVY

	8						7	
	9							3
			6	7			2	
			1					
2	4							8
7		1		5				
		9				5		
	6	5					9	
1			2				6	

ZWEEDSE PUZZEL

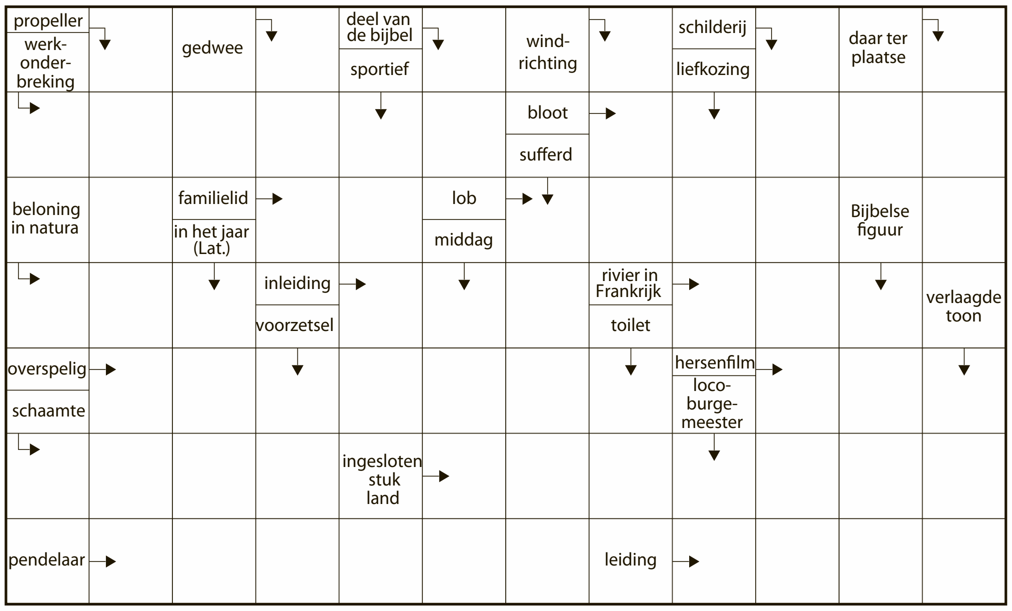

CRYPTOGRAM

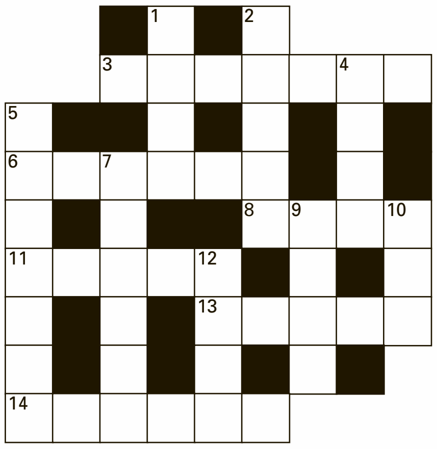

HORIZONTAAL:
3. Een prettig gevoel als het betaald is (7); **6.** Geen winst voor schakers in deze loods (6); **8.** Loodzwaar doekje (4); **11.** Dat valt zwaar tegen voor een das! (5); **13.** Een prima televisie is toch niet goed (5); **14.** Echt symbolen in de gymzaal (6).

VERTICAAL:
1. Eén van de bakens die interessant zijn (4); **2.** Hiermee vraagt men om ergens te wonen (5); **4.** Gezongen door het eerste meisje (4); **5.** Nog sterker, het is een violist! (7); **7.** Toekomstig deel van een etmaal (6); **9.** Grappig bij de koffie (4); **10.** Tweede exemplaar van een toon (3); **12.** Die knaap zit in een Engels boek (4).

WOORDZOEKER

E	B	E	T	R	E	K	K	I	N	G	S	L
I	V	I	E	T	N	A	M	E	E	S	C	S
N	T	S	A	K	N	E	K	U	E	K	H	C
K	E	E	P	A	L	E	O	S	T	A	U	H
R	V	C	M	A	T	E	U	R	M	A	I	O
I	A	L	E	S	A	E	I	E	G	R	F	O
M	A	R	R	S	N	K	N	B	R	T	D	N
P	A	E	E	S	S	I	L	E	O	L	E	M
I	E	K	P	M	C	A	I	O	V	E	U	A
N	T	O	E	G	I	S	I	O	P	Z	R	A
G	M	A	L	L	E	G	O	R	I	E	E	K
A	R	O	G	N	A	R	R	D	E	N	N	I
O	B	R	O	N	W	A	T	E	R	R	B	T
E	J	D	E	E	L	K	R	L	R	A	A	S
E	N	T	R	E	F	I	L	E	T	E	A	C
I	S	P	I	E	G	E	L	N	E	T	N	H

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel voor regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

ALLEGORIE
ALMANAK
ANGORA
BEOORDELEN
BETREKKING
BRONWATER
CINEMA
ENTREFILET
ETGROEN
FATUM
GLOBE
HAARDOS
INDONESIER
INKRIMPING
KAARTLEZEN
KEUKENKAST
KITSCH
KLEEDJE
KLEIBOER
MAKELAAR
MOPSNEUS
NECESSAIRE
NEERSTEKEN
REMIGREREN
RENBAAN
SCHOONMAAK
SCHUIFDEUR
SPAAKLOPEN
SPIEGELNET
VIETNAMEES
VOORWERP

© Sanders Puzzelboeken/160312

OPLOSSINGEN VORIGE KEER

Light

8	5	3	9	1	2	7	4	6
6	7	9	8	5	4	2	1	3
1	4	2	6	7	3	5	9	8
9	8	5	4	3	6	1	7	2
4	3	7	1	2	8	9	6	5
2	6	1	5	9	7	8	3	4
3	1	4	7	8	5	6	2	9
5	9	6	2	4	1	3	8	7
7	2	8	3	6	9	4	5	1

Heavy

2	6	9	4	8	1	3	5	7
3	8	4	7	2	5	1	6	9
1	7	5	3	9	6	2	4	8
5	4	7	9	3	8	6	2	1
6	2	8	1	7	4	5	9	3
9	3	1	6	5	2	8	7	4
4	5	6	8	1	9	7	3	2
8	9	3	2	6	7	4	1	5
7	1	2	5	4	3	9	8	6

Cryptogram:
Horizontaal: 3. Ballast; 6. domino; 8. fair; 11. lunet; 13. uitje; 14. natuur.
Verticaal: 1. Baai; 2. sloof; 4. saai; 5. edelman; 7. mijnput; 9. auto; 10. roe; 12. tutu.
Woordzoeker: VODDENBOER

Zweedse puzzel

■	P	■	A	■	I	■	P	■	J	■	E
R	O	N	D	J	E	■	A	B	E	E	L
■	E	■	E	O	■	K	N	O	R	■	K
E	T	C	■	O	I	R	■	E	E	L	■
■	S	O	E	P	K	O	M	■	M	U	V
S	E	M	I	■	K	L	E	D	I	N	G
■	N	A	N	T	E	S	■	N	A	S	A

Prijspuzzel

L	A	A	T	S	T	■	A	■	T	R	A	P	A	S
E	■	D	■	C	H	E	L	S	E	A	■	L	■	I
Z	E	E	K	O	E	■	Z	■	S	C	H	O	F	T
E	L	P	■	R	E	D	O	U	T	E	■	E	E	A
R	I	T	M	E	■	O	■	B	■	N	I	G	E	R
■	T	■	I	■	I	V	O	O	R	■	D	■	E	■
W	A	S	E	M	■	E	■	O	■	S	O	O	R	T
H	I	T	■	A	G	N	A	T	E	N	■	C	I	E
I	R	O	N	I	E	■	K	■	R	E	F	T	E	R
S	■	M	■	R	U	S	T	B	E	D	■	E	■	U
T	H	A	M	E	S	■	E	■	N	E	S	T	I	G

Verenigde Staten

Een eiland met vele kleuren, geuren en gezichten. Curaçao is de ultieme mix van diversiteit in cultuur en de cijfers bevestigen dit. In meer dan 140 verschillende landen zijn er mensen die op Curaçao wonen geboren. Mensen met allemaal hun eigen gewoontes, tradities en verhalen. Vandaag maken we kennis met de Amerikaanse Courtney Reidarson. Zij kwam zes jaar geleden naar Curaçao. Zij kwam met haar man mee die als dierenarts voor zeezoogdieren ging werken.

Tekst: **Judice Ledeboer** Foto: **Ken Wong**

Hoe is jouw Curaçao-verhaal begonnen?

Mijn man werd gevraagd om hier als dierenarts voor zeezoogdieren te komen werken. We wilden altijd al naar het buitenland en ik had de wens om in een land te wonen dat niet op Amerika lijkt en waar geen Engels gesproken wordt. Dus toen de mogelijkheid er was om op Curaçao te gaan wonen wilden we dat beiden heel graag.

Heb je je doel bereikt?

Ik heb eigenlijk niet echt een doel voor ogen gehad. Toen we hier kwamen waren onze kinderen nog klein en ik zag mijn taak heel duidelijk als moeder en huisvrouw. Ik wilde dat mijn kinderen op een rustige manier konden wennen aan het eiland en het leven hier. Dat we als gezin konden integreren. Ik was er klaar voor om een ander leven te gaan leiden. Het was het eerste jaar ook best moeilijk voor me. Ik had wat tijd nodig om mijn weg te vinden. Toen ik drie dagen op het eiland was moest mijn man voor een tijdje naar het buitenland en daar zat ik met twee jonge kinderen. Stap voor stap heb ik het eiland leren kennen. Ik moest heel erg wennen, maar nu houd ik van Curaçao. We zijn zelfs een eigen huis aan het bouwen, met uitzicht op zee, ook een wens die in vervulling gaat.

Wat mis je uit je eigen land?

Tegenwoordig mis ik niets. In het begin miste ik mijn lievelingswinkel, Target. Ja, ik mis toch wel iets, organische voeding. Ik weet dat het hier wel te koop is, maar ik moet er nog naar op zoek en sommige supermarkten hebben organische voeding. Ik heb geen enkel verlangen om terug te gaan naar Amerika.

Wat zijn de grootste verschillen en overeenkomsten tussen Curaçao en jouw eigen land?

Het maakt niet uit waar je leeft in de wereld. We hebben hier een ritme net zoals ik dat in Amerika zou hebben. De kinderen moeten naar school, ik moet boodschappen doen en dan hebben we de gewone dagelijkse dingen die ik hier doe en die ik ook in Amerika zou doen. Een groot verschil met Amerika is de snelheid van leven. Hier gaat alles veel rustiger. De mensen wachten hier rustig een uur in de rij. Dat zul je in Amerika nooit zien.
Toen ik hier zes jaar geleden kwam waren bepaalde ontwikkelingen hier nog niet zo ver, zoals bankieren via internet. Dat was wel even wennen. Er is in die zes jaar heel veel veranderd.

Wat is jouw wens voor de toekomst van Curaçao?

Ik vind dat het hier 'puur' moet blijven, zoals het is. Ik houd van de cultuur en ik vind dat die behouden moet blijven. De mensen hier zijn heel aardig. Soms zeggen ze: 'Je woont hier, dus je moet Papiaments of Nederlands kunnen praten', maar bijna iedereen spreekt Engels, dus gaat het leren van Papiaments niet zo snel. Ik hoor hier de talen door elkaar en dan weet ik soms niet of het woord nu Papiaments is of Nederlands, zoals 'danki' en 'dank je wel'. Het duurde even voordat ik doorhad dat 'danki' Papiaments was. Ik wens dat het 'dushi Kòrsou' blijft.